

N:o 33.

Uppläst och godkänd hos Första Kammaren den 2 Maj 1868.
 — — — — Andra Kammaren den 2 — —

Riksdagens underdåniga Skrifvelse, i anledning af väckt motion om upphörande af arrendet utaf Sala silfververk m. m.

(Stats-Utskottets Utlåtande N:o 37.)

S. A. K.

Hos Riksdagen har framställning gjorts derom, att, sedan Sala bergslag numera vägrat ingå på de af Rikets åren 1862—1863 församlade Ständer föreslagna villkor för upphörande af arrendet utaf Sala silfververk, samma arrende måtte uppsägas eller, om sådant icke läte sig göra, att Eders Kongl. Maj:t måtte låta genom vederbörande embetsverk meddela bergslaget nödiga föreskrifter att efter *rätt bergsvis* anskaffa tidsenliga maskiner; att med ångkraft drifva silfververket, så att alla vattenuppdämningar för detsamma komme att upphöra; att i öfrigt, med begagnande af de bästa, såväl inom som utom landet använda metoder för silfvertillverkningen, drifva handteringen och att dertill använda betydligt ökad arbetskraft samt en omorganiserad förvaltning, på det att Statens och enskildes uppoffringar för silfververket måtte för framtiden försvinna, äfvensom att, derest bergslaget underlåte att ställa sig de sålunda erhållna föreskrifterna till efterrättelse eller dervid visade försummelse, Eders Kongl. Maj:t måtte bergslaget från arrendet genast skilja.

För bedömande af denna icke ovigtiga men särdeles invecklade fråga, har Riksdagen ansett nödigt att, i den mån sådant med tillgängliga handlingar under en begränsad tid kunnat verkställas, söka åvägbringa någon utredning af ämnet, dervid Riksdagen ansett sig böra till en början i underdånighet redogöra för uppkomsten

komsten af förhållandena i afseende å silfververket och deras utveckling till nuvarande ståndpunkt.

Sala silfververk har från urminnes tid varit en Kronans tillhörighet. Tid efter annan har det varit upplåtet på längre eller kortare terminer dels åt enskilda personer, dels åt det redan år 1624 inrättade Sala bergslag. Till Kammarrådet Gripenstjerna, som försträckte Kronan en anseelig summa penningar, lemnades det år 1675 under förpantning; men sedan denna förpantning upphörde, öfverlät Konung Carl den XI, genom transport den 20 Januari 1682, silfververket med dess tillbehör och inventarier åt Sala bergslag till ett perpetuelt och everldeligt arrende, så länge bergslaget förmådde hålla det vid magt och efter rätt bergsvis det samma drifva; dock förbehölls Kronans regale samt en fri disposition att efter tillverkningen och välsignelsen öka eller lindra afgiften. Genom samma transport öfverlemnades jemväl till bergslaget vindköringsspanmålen och gården samt Kyllinge sågqvarn och mjölqvarns tull, hvilken sednare äfven förut varit förlänt till underhåll åt fattiga och förlamade, som kunde blifva slagne i grufvan eller eljest vid hytteverken förderfvade. Likaledes uppläts åt bergslaget arrendet af de sex Salberget underlagda s. k. nedre socknarne i Salbergs län, nemligen Sala, Möklinta, Norrby, Tärna, Kyla och Kumla, med tillstånd att af dessa räntor få i ved och kol förvandladt så mycket som bruket, emot betalning efter kronovärdering, tariffvade och icke uppbar i andra persedlar. Å detta arrende utfärdades af Kammarkollegium den 10 December 1685 särskildt kontrakt, ursprungligen blott för sex år, men detta kontrakt blef sedermera tid efter annan prolongerad. Bergslaget skulle deremot till Kronan inleverera det tillverkade silfret, med undantag af till konststaten anslagna 2,400 daler silfvermynt, emot en betalning af 10 daler samma mynt för lödiga marken. Bergslaget klagade derefter flera gånger, att det vore omöjligt tillverka silfver för den utsatta betalningen. I anledning deraf och på det bergslaget icke skulle aftröttna med verkets drifvande blef betalningen förhöjd till 11, 11½ och år 1708 till 12 daler för lödiga marken, hvarefter bergslaget beviljades fri utmyntning för dess tillverkade silfver, dock till en början under förbehåll, att förhöjningen på myntet tillfölle Kronan. Sedermera erhöll bergslaget år 1720, i anseende till sitt då beträngda tillstånd, hela utmyntningsfriheten. År 1738 anhöll bergslaget om vidare förmåner, men erbjöd sig att till Kronan erlægga hvar tionde mark af hvad utöfver ett visst quantum (1,000 lödiga marker) kunde tillverkas. Efter åtskilliga förslag till jemkning och reglering af bergslagets rättigheter och skyldigheter blef resultatet häraf »Kongl. Maj:ts Nådige Öpne Transport, hvarigenom Sala Silververk framgent och evärdeligen, med visse betingade vilkor och förmåner, uppdrages till Sala Bergslag samt thess Ledamöter och Interessenter, gifven Stockholm i Råd Cammaren then 9 September 1741», — den urkund, som, jemte Kammarkollegii arrendekontrakt, angående räntorna af de sex nedre socknarne i Salbergs län af den 20 September 1743, ännu hufvudsakligen ligger till

grund för bedömande af Kronans och bergslagets inbördes rättigheter och skyldigheter.

Af dessa handlingar inhemtas, bland annat, att Kongl. Maj:t, å ena sidan eftersinnande, huru Sala silfververk må kunna upprätthållas, såsom för riket högst angeläget, såväl i anseende till det silfver, som årligen utur jorden, såsom ett nytt kapital, frambringades i dagsljuset, som ock att bergslaget, hvilket bestod af en myckenhet folk, af grufvedriften hade sin näring och uppehälle, men å andra sidan skärskådande och eftertänkande, huru Kronan, som förlänt verket åtskilliga förmåner, måtte deremot hafva någon inkomst, genom denna transportresolution efterlätit och beviljat Sala bergslag framgent och evärdeligen, så länge bergslaget förmodde efter rätt bergsvis hålla grufvan och silfververket vid magt och behörig drift, att få behålla verket, emot det att bergslaget till Kronan utgjorde och erlade tiondedelen af hela tillverkningen. Härvid voro för öfrigt flera vilkor stadgade, deribland här allenast bör omförmålas: att bergslaget förpligtades till Myntverket aflemna allt det tillverkade silfret, hvaraf $\frac{9}{10}$ delar förmyntades för bergslaget, som hade att därför erlägga myntarelön och slagskatt efter Myntordningen; att om tillverkningen öfverstege 2,000 lödiga marker om året, bergslaget skulle, förutom tionde samt myntarelön och slagskatt, till Kronan betala en daler silfvermynt för hvarje mark af bergslagets $\frac{9}{10}$ delar utaf detta öfverskott, och att derest tillverkningen öfverstege 2,500 mark årligen, bergslaget då skulle äfven för hvarje öfverskjutande mark erlägga 1 daler 16 öre silfvermynt, på det Kronan måtte erhålla någon ersättning för den ränta och de dagsverken, som bergslaget till konststatens underhållande af Kronan innehade; att bergslaget tillförsäkrades att derefter och framgent till konststatens underhåll få orubbadt njuta alla de förmåner och förläningar af hemman och räntor, som till silfververket och Sala stad af fordna Konungar blifvit donerade och hvaruti stads- och grufvejorden innefattades, utan ock derjemte grufvedrånghjelpen af hela Salbergs län, innefattande, förutom de förut omnämnda sex nedre socknarne, sex andra församlingar, nemligen Löfsta, Enåker, Nora, Wåla, Harbo och Huddunge, så ock dagsverkspenningarne eller jordeboks- och mantalsdagsverken af de sex arrenderade nedre socknarne, jemte Kyllinge sågquarn samt Kyllinge mjölquarns kronoqvarntull; att skogarne uti de tolf Salbergs socknarne skulle vara silfververket endast och allenast förbehållna, likmätigt alla derom utfärdade stadgar, förordningar och resolutioner; att bergslaget, såsom innehafvare af Kronans rätt, egde tillgodonjuta hvad allmogen och flere i nämnda tolf socknar enligt Kongl. Förordningar, föreningar och kontrakter varit skyldige till silfververkets tjenst pretera, såsom konstgrafsbyggnad, dammars vidmagthållande, årensning, grässkärning, akterkörning, storstockskörsel m. m.; att vissa tjenstemän, som hade uppsigten öfver hushållning och ordning vid silfververket, bestodes aflöning å Kronans stat, hvarå äfven 20 daler silfvermynt uppfördes till årligt inköp af materialier till proberkammaren; att med hushållningen vid grufvan och silfververket samt dess bearbetande och drifvande m. m. visserligen skulle förblifva efter

1682 års transport och flera sedermera derom gjorda författningar; men att, på det grufvedriften, såsom källan till bergslagets välstånd och upprätthållande, så mycket bättre måtte befrämjas, de medel, dagsverken, spanmål och andra räntepersedlar, som till silfververket och såsom hjälp till konststaten och grufveförsöks drifvande endast och allenast blifvit anslagna, icke finge lemnas bergslaget till utbyte, på sätt förut skett, utan i stället den avance utdelas, som af grufvearbetet och silfvertillverkningen igenom sådana medel och bergslagets egen kassa kunde åstadkommas; dock att penningar alltid borde finnas i reserv till grufvans drift och således en god hushållning till bergslagets eget bästa iakttagas; samt, beträffande arrendet af de sex nedre socknarne, att Kammar-kollegium skulle det härom förut upprättade kontrakt genomse och renovera samt priset på persedlarne efter tidens beskaffenhet lämpa och utsätta. Uti 17 punkten af ifrågavarande 1741 års transport förekommer slutligen följande märkliga stadgande: Sidst ehuru väl Sala Silfververk är på förenämnde sätt Bergslagen uppdragit, at innehafvas och nyttias i evärdeliga tider; Så vele Wi dock, att bemälte Bergslag så hädan efter, som här tils, skal vara förbunden, att under Wårt Bergs-Collegii, samt Bergmästarens, Bergs- och Grufve-Rätternas inseende och Administration, ställa sig alla de Förordningar och Resolutioner till hörsam efterlefnad, som ther om antingen redan äro, eller hädan efter kunna blifva utfärdade berörande så väl Grufvedriften som Bergslagens Oeconomie vid Silfververket med thet mera, som theraf dependerar».

Till följd af föreskriften i ofvanberörda transport utfärdades af Kammar-kollegium, på sätt ofvan förmåles, arrendekontrakt under den 20 September 1743 å räntorna af de sex nedre socknarne. Genom detta kontrakt uppläts åt bergslaget under perpetuelt arrende de uti en vid kontraktet fogad jordebok upptagna hemman och lägenheter i nämnda socknar, med deras uppgående årliga ränta, gårdar, vinterkörslor, vinds- och vaskekörningar, boskaps- och skjutsfärdspenningar, som jordeboken utvisade, så länge och ej vidare, än bergslaget efter rätt bergsvis hölle grufvan och silfververket vid magt och med sådan full flit drefve detta verk, att, medelst Guds välsignelse, Kongl. Maj:t och Kronan deraf tillflöte den nytta och inkomst, som såväl transporten af den 9 September 1741 som arrendekontraktet åsyftade, samt bergslaget riktigt betalade arrendet, hvilket var utfäst till 6,715 daler silfvermynt, med viss förhöjning, då silfvertillverkningen öfverstege 2,000 lödige marker om året. Under detta arrende voro icke inbegripna jordeboks- och mantalsdagsverken samt grufvedrängshjelpen af de sex nedre socknarne, emedan dessa räntor förut blifvit fritt lemnade bergslaget till konststatens och hyttverkens underhållande. Äfvenledes undantogs från de arrenderade räntorna mantalspenningarne af de Upsala akademi förlänta hemmans åboar med deras barn och tjenstefolk, emedan dessa mantalspenningar voro akademistaten anslagna. För öfrigt innehåller äfven detta arrendekontrakt uttryckligt förbud för bergslaget, att förbyta kol och ved eller de öfriga räntorna i andra persedlar; och som kolen och veden borde användas endast till silfververkets drift, förbjöds det äfven bergslaget

att, under hvad vilkor det vara måtte, göra någon utdelning deraf sins emellan, utan skulle dermed förhållas på lika sätt som uti 1741 års transport föreskrifves om det, hvilket blifvit till konststaten anslaget.

På det silfververket icke skulle med tiden lida brist på nödigt timmer och storvirke, förklarades, genom särskildt nådigt Bref den 13 November 1741, att den s. k. Norra Allmanningen skulle vara silfververket förbehållen samt på allt möjligt sätt till framtiden besparas.

Af dessa förmåner eftergaf likväl sedermera bergslaget, enligt öfverenskommelse vid en år 1802 nedsatt kommission, dels knekteveden och knektekolen, som varit en lemning af allmogens skyldigheter emot den fordna knekteutskrifningen, dels ock de extra onera af årensning, konstgrafsbyggnad, grässkärning, dammars underhållande, storstockskörsel m. m., hvilka ansågos hafva bort upphöra redan år 1652, emot då, genom samma års Riksdagsbeslut, allmogen ålagda vissa mantalsöke- och drängedagsverken; hvarjemte öfverenskommelse vid samma kommission träffades rörande smärre lindringar i utgörandet af mantalsveden och mantalskolen samt grufvedrängshjelpen.

Sedan emellertid silfvertillverkningen aftagit, men räntepersedlarne efter kontraktets afslutande stigit mera än dubbelt i värde mot silfret, föranleddes häraf Rikets Ständer vid 1809 och 1810 årens riksdag att uti underdånig skrifvelse hos Kongl. Maj:t anhålla, att en vetenskaplig undersökning vid bergverket om grufvans och silfververkets beskaffenhet måtte anställas af kunnige bergsmän, samt åt dem äfven uppdragas att höra bergslaget om vilkoren för en ny reglering af kontraktet och grufvedriften, så att ett aftal måtte kunna träffas, hvarigenom intressenternas bestånd och ortens fördel kunde med någon vinst för Statsverket förenas.

Med bifall till denna underdåniga anhållan förordnade Kongl. Maj:t, genom nådigt Bref den 26 Mars 1810, Bergsrådet Rothoff och Bergshauptmannen Pihl att verkställa ifrågavarande undersökning och att höra bergslaget om vilkoren för en ny reglering af kontraktet och grufvedriften. Bergslaget åberopade emellertid helgden och orubbligheten af de ingångna kontrakten och förmenade, att resultatet af de vetenskapliga undersökningarne, i den mån dessa kommit silfververket till godo, skulle minska Statsverkets förlust. Bergs-kollegium, som afgaf utlåtande i frågan, instämde hufvudsakligen med bergslaget, men föreslog tillika åtskilliga åtgärder för vinnande på annat sätt af det utaf Rikets Ständer afsedda syftemål, bestående dessa åtgärder hufvudsakligen deri, att af de besparingar, som under en tid af 25 år hunne samlas af anslagen till silfververket, en fond skulle inrättas för grufvedriftens uppehållande i framtiden, hvarmedelst, i förening med en påräknad högre silfvertillverkning, efter nämnda års förlopp Statens förläningar skulle kunna till det mesta indragas och ersättas. Häröfver hördes ånyo bergslaget. Frågan underställdes Rikets Ständer både vid 1818 och 1823 årens riksmöten men ledde icke då till någon uppgörelse. Slutligen godkände Rikets Ständer vid 1828—1829 årens riksdag ett af Kongl. Maj:t framställt, af bergslaget förut antaget för-

slag till reglering af en framtida ersättning för de förluster, Kronan genom förläningarne nödgades vidkännas; varande detta förslag hufvudsakligen af det innehåll att, emot det ingen rubbning egde rum, hvarken i Sala stads privilegier af år 1624, eller transporterna af åren 1682 och 1741, med hvad deraf härflöte rörande tionden, myntarelön och slagskatt, eller förlänade rättigheter till konstens underhållande samt att Norra Allmanningen till silfververkets disposition öfverlemnades, en fond af bergslaget inrättades till bergsbrukets framtida upprätthållande utan vidare begagnande af 1743 års arrendekontrakt, såmedelst: att, vid en tillverkning af 2,500 lödiga marker, silfververket skulle afsätta 500 R:dr Banko samt sedermera derutöfver 100 R:dr Banko för hvarje fulla 100 lödiga marker, hvarmed silfvertillverkningen öfversköte beloppet af 2,500 lödiga marker, hvilka årliga afsättningar till fonden skulle utgå i silfver efter de sednare årens medelkurs, så att vid en tillverkning af 2,500 lödiga marker årliga tillskottet utgjorde 185 Speciesilfver Riksdaler samt för fulla 100 lödiga marker derutöfver 37 Speciesilfver Riksdaler; att berörda fond, icke allenast genom de årliga tillskotten, utan ock genom ränta, som af medlens ändamålsenliga fruktburgörande härflöte, skulle bildas och fondens tillgångar, så fort sådant efter hand kunde ske, nedläggas uti jordegendom, som emot viss spanmålsränta utarrenderades; samt att, när på detta sätt en så stor fond hunnit samlas, att årliga afkastningen deraf utgjorde eller motsvarade 1,100 tunnor spanmål, hälften råg och hälften korn, en afkastning, hvilken, efter antagen medelmarkegång för spanmålen af 6 R:dr 32 sk. Banko för tunnan, kunde anses ungefärligen uppgå mot bergslagets vinst af 1743 års arrendekontrakt, silfververkets afsättningar till fondens förökande komme att upphöra, hvaremot bergslaget då, från samma tid, skulle antingen till Statsverket betala de genom kontraktet utarrenderade räntorna till fulla värdet efter årliga markegången, med bibehållande af kontraktet i allt öfrigt eller ock komme det att då genast upphöra samt räntorna till Statsverket öfverlemnas, allt efter som sådant vid den tidpunkten kunde finnas vara för Staten eller silfververket lämpligast; men den samlade fonden jemte dess afkastning skulle i alla fall blifva med silfververket orubbligen förenad, dock att afkastningen årligen användes till samma ändamål, som om behållningen af räntorna vore stadgad.

För förvaltningen af denna fond, kallad *Sala Silfververks Ränte-ersättningsfond*, utfärdades af Kongl. Maj:t under den 14 Maj 1831 nådigt Reglemente. Fondens tillgångar uppgingo den 1 November 1866 till ett sammanlagdt belopp af 207,609 R:dr 66 öre R:mt.

Enligt Kongl. Brevet den 14 Oktober 1853 erhöll bergslagsstaterna en förändrad organisation, Grufverätten i dess förut varande form — den utöfvade administrationen och den ekonomiska förvaltningen af silfververket — upphörde och Bergslagsstyrelsen, bestående af en Bergshauptman, såsom ordförande, en Grufveingeniör och tre af bergslaget bland delegare i grufvan och silfververket utsedde

ledamöter, öfvertog administrationen och förvaltningen; hvarjemte de med löner å Kronans stat försedde bergsfi-kals- och bergsgevaldigertjensterna indrogos.

För beredande af ränteförenklings fördelar åt de skattskyldige i Salbergs län beviljades af Rikets Ständer vid 1859—1860 årens riksdag ett förslagsanslag, motsvarande värdet af 185 tunnor spanmål, hälften råg och hälften korn, att årligen efter medelmarkegångspris bergslaget tillhandahållas, i ersättning för bergslagets förlust å grufvedrängssädens och dagsverkspenningarnes förvandling. samt för den å de arrenderade räntornas förenklings uppkommande förlust meddelades ned-sättning i arrendet med 450 R:dr R:mt årligen. till dess framdeles, då ersättnings-fonden hunnit till sin föreskrifna storlek, räntorna kunde till Statsverket återgå.

Under anförande hufvudsakligen, hurusom det vore i högsta måtto angelä-get, att frågan om Sala bergslags rätt till fortfarande arrende af silfververket snart blefve afgjord, enär Kronan genom arrendet tillskyndades stora förluster, uppgåen-de till ett årligt belopp af omkring 20,000 R:dr, förutom en högst betydligt min-skad afkastning af jordbruket, hvilken icke kunde till siffran beräknas, samt då det syntes antagligt att jemväl bergslagsintressenterne kunde finna med sin fördel för-enligt att, emot erhållande af nöjaktig ersättning, afstå från ifrågavarande arrende, anhöllo Rikets Ständer uti underdånig skrifvelse den 25 Juli 1863, att bergslags-intressenterne måtte höras, huruvida och på hvad vilkor de kunde vilja afstå från ifrågavarande arrende, äfvensom att Eders Kongl. Maj:t efter vederbörandes hörande måtte aflåta nådig Proposition i ämnet. Bergslaget hade emellertid, i frågan hört, efter omröstning förklarad, att detsamma icke ville afträda silfververksarrendet, utan påyrkade dess orubbade bibehållande och Eders Kongl. Maj:t hade icke funnit skäl att då i ämnet vidtaga annan åtgärd, än att till Rikets Ständers kännedom meddela hvad i frågan förekommit.

Slutligen har nästlidne års landsting i Westmanlands län hos Eders Kongl. Maj:t gjort underdånig framställning, angående aflåtande till Riksdagen af nådig Proposition om Sala bergslags skiljande från arrendet, och att vattenuppdämnin-garne för silfververkets drifvande i följd deraf måtte upphöra. Denna på Eders Kongl. Maj:ts nådiga pröfning beroende framställning lär vara remitterad till ut-låtande af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i länet.

Beträffande Kronans såväl omedelbara som medelbara förluster i följd af ifrågavarande arrende anser Riksdagen sig, hufvudsakligen med ledning af ett utaf Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Westmanlands län, i anledning af en-skild persons köpeanbud å silfververket, år 1862 afgifvet underdånigt utlåtande, böra meddela följande:

Bergslaget har af Staten för åren 1841—1860, efter uppgjord beräkning, i medeltal årligen åtnjutit:

1:o. Inkomsten af Kyllinge qvarn	876: 10.
2:o. Räntorna af de sex nedre socknarne	20,779: 51.
3:o. Grufvedrängshjelpen och öfriga konststatsmedel	10,475: 85.
4:o. Lönerna på Kronans stat till tjenstemännen vid verket	2,700: 79.
5:o. Till inköp af materialier vid proberkammaren	10: —
Tillsammans R:dr R:mt 34,842: 25.	

Kronan har deremot af bergslaget för samma tid årligen i medeltal åtnjutit:

1:o. Arrende för de sex nedre socknarne	3,191: 5.
2:o. Silfvertionde	11,745: 17.
3:o. Myntarelön och slagskatt	3,658: 57.
Tillsammans R:dr R:mt 18,594: 79.	

Statens årliga förlust har således utgjort 16,247: 46.

Då emellertid myntarelönen och slagskatten i sjelfva verket icke äro annat än ersättning för ett af Statens myntverk lemnadt arbete, hvilket bergslaget, likasom andra silfveregare, hvilka åtnjutit förmånen att få sitt silfver genom Statens prägel gångbart i allmänna rörelsen, bort godtgöra, synes denna böra frånräknas de på grund af kontraktet erhållna förmåner och tilläggas förlusten med 3,658: 57.
 hvadan Statens förlust för nämnda år i medeltal uppgått till 19,906: 3.

Härtill kommer dock numera beloppet af den ersättning, som till bergslaget utgår derför, att de skattskyldige inom Salbergs län kommit i åtnjutande af ränteförenklings fördelar, utgörande denna ersättning värdet af 185 tunnor spanmål och en nedsättning af 450 R:dr i det årliga arrendet för räntorna, tillsammans omkring 3,000 R:dr.

Ytterligare ökas denna förlust:

- a) med beloppet af de räntor, hvilka frångå Kronan, i följd deraf att förmedling erhållits å hemman, hvilka genom vattendämning vid silfververket lida vattenskada. Sådan förmedling uppgifves hafva skett, så att $33\frac{1}{16}$ mantal blifvit nedsatte till $9\frac{1}{16}$ mantal;
- b) genom vederlag till Enåkers bys frälsehemman för vattenskada. Detta vederlag uppgick efter 1803 års markegång till 22 R:dr 33 sk. 6 rst.;
- c) genom ersättning till 163 rotar i Salbergs län för grufvedrängshjelpen, utgörande denna ersättning 1 tunna spanmål för hvarje rote;
- d) i följd af lindring i roteringen inom Salbergs län. I öfriga delar af Westmanlands län utgöra nemligen tvänne mantal rote för en karl, men här äro tre mantal anslagna till en rote. Härigenom uppkommer eu minskning af ungefär 63 soldater;

- e) genom uteblifven inkomst af Kyllinge såg och all den jord, som blifvit åt bergslaget upplåten. Denna jord består dels af grufvejorden, 2,062 tunnland 14 kappland, dels af Krono-, stads- och bergsmansjorden, 2,045 tunnland, utom torpegor, äfvensom allmänningarne.

Statens förlust, som Riksdagen icke med tillfällighet kan uppskatta, uppgår uppenbarligen till betydligt högre belopp, än hvad vid 1862—1863 årens riksdag uppgafs, eller 20,000 R:dr årligen. Dertill kommer slutligen enskildes förlust i följd af vattenuppdämningen. Den jord, som derigenom ständigt hålles under vatten, uppgifves, enligt vid framställningen fogade intyg, uppgå till minst 2,750 tunnland. Dessutom funnes, jemväl enligt deri gjord uppgift, minst 6,350 tunnland god och odlingsbar mark, som i anseende till vattendämningen icke kunde förbättras, samt minst 2,000 tunnland skogmark, som vore af vattendämningen fördränkt.

Hvad i denna fråga sålunda förekommit har Riksdagen tagit under sorgfällig ompröfning, och dervid, oaktadt det ihärdiga motstånd, som från bergslagens sida mött för en i högsta måtto önskvärd slutlig reglering af hela ifrågavarande angelägenhet, funnit att den ofta framträdande tanken derpå icke bör öfvergifvas. De faktiska förhållanden, Riksdagen här ofvan framställt, innebära, enligt Riksdagens tanke, mer än tillräckligt stöd för en sådan åsigt, och frågan, från det allmännas synpunkt sedd, är af den synnerliga vikt, att den icke bör eller kan förfalla. Om än de vid upplåtelsestiden i allmänhet gällande nationalekonomiska åsikter samt svårigheten att under en tid, då förbud mot export af ädla metaller förefanns i nästan alla länders tullagstiftningar, på annat sätt fylla landets oundgängliga behof af sådana metaller, må utgöra en nöjaktig förklaringsgrund, hvarföre Staten underkastade sig dessa uppoffringar för erhållande af en, efter nutidens måttstock, jemförelsevis ringa kvantitet silfver, så följer ingalunda deraf, att under nu betydligt förändrade förhållanden, Staten allt framgent skulle på samma sätt tillvägagå. För öfrigt var det med bergslaget under åren 1741 och 1743 träffade af-tal för Statsverket ursprungligen föga betungande. Det var nemligen uppgjordt efter en sådan beräkningsgrund, att bergslaget deraf skulle njuta fördel, då årliga silfvertillverkningen vore under 2,900 lödiga marker, men att Statsverket deremot erhöle behållning, i den mån tillverkningen öfverstege denna kvantitet. Förhållandet har dock under tiden derefter i högst väsendtlig mån förändrats, i följd deraf att värdet å räntepersedlarne och öfriga åt bergslaget upplåtna förmåner mångdubblats. Upplåtelsen af dessa förmåner afsåg dock endast att upprätthålla silfververket »såsom» enligt ordalydelsen i upplåtelsen »för Riket högstangeläget», men icke att bereda bergslaget någon annan förmån, än att erhålla den vinst, som af sjelfva grufvearbetet och silfvertillverkningen, förkofrade och utvecklade genom såväl det af Staten lemnade betydliga understödet som medelst bergslagens egna medel,

medel, kunde härflyta. I sådant hänseende stadgades förbud mot det förut inrotade missbruket att lemna bergslaget till utbyte de medel, dagsverken, spanmål och andra räntepersedlar, som Kronan endast och allenast anslagit till silfververket och såsom hjälp till konststaten och grufveförsöks drifvande. Då emellertid värdet af dessa anslag under tidens lopp betydligt stigit och Statens understöd för silfververket nu är vida större än fordom, synes det Riksdagen, som skulle bergslaget, med så ansefliga hjälpmedel, hvilka endast för det afsedda syftmålet få användas, vara i tillfälle att så utveckla handteringen och tillägna sig de utmärktaste metoder för tillverkningens bedrifvande, att någon den ringaste tvekan icke kunde, på sätt likväl hittills skett, uppstå derom, att bergslaget, såsom kontraktet föreskrifver, efter rätt bergsvis håller grufvan och silfververket vid magt och behörig drift — ett uttryck, som vid olika tider måste ega olika betydelse, men synes innebära en förpligtelse för bergslaget, att städse följa framstegen i handteringen och icke kvarstå vid föråldrade metoder, äfven om dessa på sin tid varit utmärkta. Riksdagen har, utan att ega någon särskild kännedom om det sätt, hvar på silfvertillverkningen och grufvearbetet af bergslaget bedrifves, ansett sig icke sakna anledning ifrågasätta, huruvida icke de till bergslagets förfogande för handterings bästa lemnade betydliga tillgångar må medgifva, att verkets drift verkställdes genom ångkraft, så att uppdämningarne för verkets drifvande med vatten, hvilka förorsaka särdeles betydliga förluster, kunde upphöra. Om vid undersökning det skulle befinnas att verkets tillgångar ej helt och hållet sådant medgifva, föreställer sig Riksdagen, att vederbörande strand- och jordegare, hvilka af uppdämningens upphörande skulle hemta den väsendtligaste fördelen, icke skulle vara obenägne att i någon mån deltaga i kostnaden. Kronan borde äfven, till minskning af förlusten å arrendet, deraf kunna hemta någon fördel. De hemman, som i anseende till vattenskada erhållit förmedling, synas nemligen, om vattenskadan upphör, böra återtaga sitt ursprungliga mantal och dermed följande ränta och rotering, så vidt hinder af förut gjorda utfästelser därför icke möter, hvarom utredning äfven synes vara erforderlig. Skulle efter verkställd undersökning och vederbörandes hörande det befinnas lämpligt, att verkets drift verkställdes genom ångkraft; så enär bergslaget, enligt 1741 års transportresolution, är skyldigt att ställa sig alla de förordningar och resolutioner till hörsam efterlefnad, hvilka rörande såväl grufvedriften som bergslagets ekonomi vid silfververket med det mera, som deraf dependerar, förut varit eller hädanefter kunna blifva utfärdade, synes hinder för en sådan åtgärds vidtagande icke böra möta, äfven om bergslaget icke dertill lemnar sitt medgifvande. De s. k. perpetuela arrendeaftalen, på hvilkas orubbliga bestånd bergslaget städse yrkat, och uti hvilka Riksdagen, utan bergslagets samtycke, icke heller kan ifrågasätta någon rubbning, såvida bergslaget uppfyller sina deri åtagna skyldigheter, äro nemligen icke arrendekontrakt af vanlig beskaffenhet, enligt hvilka kontrahenternes inbördes rättigheter och skyldigheter äro noga bestämda och den ena kontrahenten efter aftalets

afslutande icke eger meddela den andra kontrahenten föreskrifter angående hans åligganden, utan har i dessa aftal den ena kontrahenten, Kronan, förbehållit sig rättighet att ensam bestämma i de viktiga frågor, hvaraf arrendets mer eller mindre förmånlighet för den andra kontrahenten, bergslaget, är beroende, nemligen angående grufvedriften och silfververkets hela ekonomi.

Men om, med begagnande af den rätt Kronan eger och under förutsättning att nödiga medel dels äro att tillgå, dels varda af vederbörande strand- och jord-egare tillskjutna, uppdämpningsfrågan, hvilken framställningen i ämnet synes företrädesvis afse, skulle, äfven utan något medgifvande från bergslagets sida, kunna erhålla en tillfredsställande lösning, hvilket vore i högsta måtto önskvärdt, återstår i allt fall frågans reglering i öfrigt, och en sådan reglering lär väl under närvarande förhållanden näppeligen kunna utan bergslagets medgifvande komma till stånd. Tidpunkten för en sådan reglering, hvarigenom arrendet komme helt och hållet att upphöra, synes emellertid nu icke vara olämplig, då ränteersättningsfonden, hvars behållning för närvarande torde uppgå till omkring 230,000 R:dr, snart, om icke redan, lär hafva stigit till det belopp, vid hvars uppnående bör afgöras antingen bergslaget då skall till Statsverket betala de arrenderade räntorna till fulla värdet, med bibehållande af kontraktet i öfrigt, eller ock detsamma komma att upphöra och räntorna till Statsverket öfverlemnas, allt eftersom sådant kan vara för Staten eller silfververket lämpligast.

I afseende å den särskilda frågan, angående tidpunkten då ränteersättningsfonden må hafva uppnått det belopp, att reglering i nyssberörda hänseende bör ega rum, förekommer, att, enligt det vid 1828—1830 årens riksdag fattade beslut, fondens samlande borde fortgå, till dess afkastningen deraf utgjorde eller motsvarade 1,100 tunnor spannmål, hälften råg och hälften korn, en afkastning, som, enligt bergslagets beräkning af spannmålen till ett medelpris af 6 R:dr 32 sk. Banko eller 10 R:dr Rant för tunnan, motsvarade ungefärliga vinsten af 1743 års arrendekontrakt. Denna vinst beräknades alltså uppgå till 11,000 R:dr årligen. Då emellertid priset å spannmål numera vida öfverstiger 10 R:dr för tunnan, skulle, under förutsättning att värdet å de i räntorna ingående persedlarne, af hvilka en del utgå efter kronovärddi, icke stigit i samma förhållande, mindre quantitet spannmål än 1,100 tunnor erfordras, för att efter nu gällande pris bereda full godtgörelse för ifrågasvarande vinst.

Skulle bergslaget, hvars vinst å den jemförelsevis obetydliga silfvertillverkningen — den uppgick för redogörelseåret 1866 till 3,662 lödiga marker, 6 lod och 6 grän fint silfver — synes vara ringa i förhållande till värdet af Statens och enskildes uppoffringar för silfververket, fortfarande vägra att på antagliga vilkor afstå från de förmåner, som till grufvans och silfververkets drift blifvit bergslaget förlånade, så torde angeläget vara att en noggrann kontroll åvägabringas deröfver, att ifrågasvarande förmåner, hvilka numera till väsendtlig del utgå i penningar, uteslutande tillgodokomma det afsedda ändamålet, så att icke sådana missbruk der-

med må kunna ega rum, som före 1741 föröfvats. En sådan kontroll synes numera vara nödvändig, sedan förmånernas utgörande in natura i det närmaste torde hafva upphört och derigenom äfven den särskilda kontroll, som låg i det uttryckliga förbudet att annorledes än in natura uppbära prestationerna, hvilka alltså enligt förut gällande föreskrifter måste komma grufvan och silfververket till godo.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt får Riksdagen underdånigst anhålla, det Eders Kongl. Maj:t, efter vidare utredning af frågan, täcktes ånyo låta höra Sala bergslag, om och på hvilka vilkor det må vara villigt att afstå från hela ifrågavarande arrende och i sådant fall till Riksdagen aflåta nådig Proposition i ämnet, men att, i händelse bergslaget skulle fortfarande vägra att ingå på reglering af frågan, Eders Kongl. Maj:t täcktes dels anbefalla nödiga åtgärder för erhållande af noggrann kontroll deröfver, att bergslaget efter rätt bergsvis drifver verket, och att alla de förmåner, som blifvit till verket förlånade, uteslutande må på ett ändamålsenligt sätt komma detsamma till godo, dels ock låta vidtaga åtgärder ledande dertill, att vattenuppdämningen vid silfververket må, om möjligt, upphöra.

Riksdagen framhårdar etc.

Stockholm den 2 Maj 1868.
